

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ВИДІВ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Марченко О. А.

Досліджено проблему відтворення в чинному кримінально-процесуальному законодавстві тих відмінностей, які властиві спеціальним видам звільнення від кримінальної відповідальності. На підставі здійснення аналізу чинного та попереднього законодавства визначена необхідність удосконалення кримінально-процесуального законодавства в частині питань застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Доведено доцільність виокремлення певної норми, яка б здійснювала особливе нормативне регулювання застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності та визначала специфічний механізм закриття кримінального провадження в цих випадках.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, кримінальна відповідальність, спеціальні види, норма, застосування, постримінальна поведінка.

Доказана проблема воспроизведения в действующем уголовно-процессуальном законодательстве тех различий, которые свойственны специальным видам освобождения от уголовной ответственности. На основании осуществления анализа действующего и предыдущего законодательства определена необходимость совершенствования уголовно-процессуального законодательства в части вопросов применения специальных видов освобождения от уголовной ответственности. Доказана целесообразность выделения определенной нормы, которая осуществляла бы особое нормативное регулирование применения специальных видов освобождения от уголовной ответственности и определяла бы специфический механизм закрытия уголовного производства в этих случаях.

Ключевые слова: освобождение от уголовной ответственности, уголовная ответственность, специальные виды, норма, применение, постриминальное поведение.

It is proved, the problem of reproduction in the current criminal procedure legislation of those differences that are peculiar to special types of exemption from criminal liability. The necessity, based on the analysis of the current and previous legislation, is made to improve the criminal procedural legislation regarding the application of special types of exemption from criminal liability. It is proved that the expediency of singling out a certain norm that would carry out a special regulatory regulation of the application of special types of exemption from criminal liability determined a specific mechanism for closing criminal proceedings in these cases

Key words: exemption from criminal liability, criminal liability, special types, norm, application, postiminal behavior.

Постановка проблеми та її актуальність. На теперішній час, аналізуючи чинне кримінально-процесуальне законодавство, на нашу думку, заслуговує уваги проблема відтворення в цьому законодавстві тих відмінностей, які властиві спеціальним видам звільнення від кримінальної відповідальності. Соціально-правове значення спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених Особливою части-

ною Кримінального кодексу (далі – КК), обумовлено певними специфічними кримінально-правовими характеристиками та властивостями суспільно небезпечного діяння. За чинним законом кримінально-процесуальна регламентація є єдиною, як щодо застосування загальних видів звільнення, передбачених ст. ст. 45-49 Розділу IX Загальної частини КК, так і для застосування заохочувальних норм Особливої частини КК, які містять підстави застосування спеціальних видів звільнення. Відсутність конкретизації особливостей кримінально-процесуального порядку застосування видів звільнення, які передбачені Особливою частиною КК, є сталою, такою, що була і є властивістю кримінального процесуального законодавства України.

У ч. 2 ст. 44 КК зазначено, що «порядок звільнення від кримінальної відповідальності встановлюється законом». Таким законом є як КК, що визначає підстави та види звільнення від кримінальної відповідальності, так і Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), який має визначати процедуру практичної реалізації положень матеріально-правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності, забезпечити ефективність його функціонування на практиці. Слід наголосити на тому, що ст. 44 КК не виділяє окремо звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених лише Загальною чи лише Особливою частиною КК. Не виокремлюються особливості й у КПК. У ч. 1 ст. 285 КПК міститься словосполучення: «особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність», яке має загальний характер.

Зазначений стан у законодавстві не міг не вплинути на правозастосування, на досудову та судову практику. Відсутність відповідного порядку створила певну проблему у сфері застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Вчені доводять, що виникає чимало суперечностей у практичній реалізації цих заохочувальних норм, оскільки не передбачено ані підстав спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, ані процедур закриття справ у таких випадках [7, с. 206].

Метою статті є дослідження проблеми відтворення в чинному кримінально-процесуальному законодавстві тих відмінностей, які властиві спеціальним видам звільнення від кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливістю предмета нашого дослідження є те, що він охоплює поглиблене вивчення проблем розуміння кримінально-процесуального порядку застосування

спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за допомогою конкретного аналізу змісту кримінально-процесуальних норм.

У сучасній доктрині права (А. Боровик, І. Мезенцева, А. Хряпінський) відмічається той факт, що поширення спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за рахунок формулювання та уточнення кримінально-правових норм Особливої частини КК є сталою тенденцією і має всі перспективи для свого динамічного розвитку. Оскільки «сьогодні у значній кількості пропозицій щодо внесення змін до КК, поруч із встановленням кримінальної відповідальності передбачається й спеціальний вид звільнення від неї» [16, с. 21]. З розширенням спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності навіть пов'язується зниження рівня злочинності в державі, оскільки саме завдяки цьому інституту особа, яка вперше вчиняє злочин, визнає свою провину, сприяє розкриттю кримінального правопорушення, розуміє що саме завдяки дійовому каяттю може укласти з державою компромісне рішення [9, с. 88]. Сучасні тенденції щодо внесення змін у КК підтверджують саме цей напрям: станом на 2018 р. кількість спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності збільшилася з 14 (на час набуття чинності КК 2001 р.) до 23, отже на 39%, не враховуючи звільнення на підставі ст. 401 КК.

Виклад основного матеріалу. Кількість спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності інтенсивно збільшується. Ю.В. Баулін зазначає, що тенденція до збільшення кількості спеціальних видів звільнення особи від кримінальної відповідальності в доктрині отримувала суперечливу оцінку: від доведення необхідності поступово замінювати теоретичні конструкції Загальної частини про звільнення від кримінальної відповідальності на чіткі і змістовні положення Особливої частини, оскільки саме такий підхід полегшить реалізацію норм закону про застосування спеціальних видів звільнення, до визнання єдиного підходу, коли законодавець мав за допомогою узагальнення підстав застосування спеціальних видів звільнення здійснити їх уніфікацію в Загальній частині КК [1, с. 65].

В.О. Навроцький визначав такий стан як «процесуальний вакуум», доводячи той факт, що посилення лише на норму матеріального права порушує логіку взаємозв'язку кримінального права і кримінального процесу [10, с. 392].

Окремі вчені (І.В. Леоненко, О.Ф. Селіванов, О.С. Іщенко, П.В. Хряпінський) доводять, що саме відсутність можливості у правозастосовних органів посилатися одночасно на конкретні норми КК та КПК призводить до застосування процесуального закону за аналогією. Це особливо спостерігалось за часів чинності попереднього кримінально-процесуального законодавства [14, с. 15-21]. Так, в окремих випадках, у разі застосування звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 175 КК (невплата заробітної плати) суди керувалися і ст. 7 КПК (звільнення у зв'язку зі зміною обстановки) і ст. 7-2 КПК (звільнення у зв'язку з дійовим каяттю) [7, с. 408-414; 15, с. 94].

Проте цьому сприяли і рекомендації Пленуму Верховного Суду України, зокрема, п. 23 Постанови «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 р. № 4, де

вказувалося про те, що звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінальної справи на підставах, передбачених ст. ст. 307, 309 КК, слід здійснювати за правилами, передбаченими ст. ст. 7, 7-1, 7-2 КПК [13, с. 270].

У сучасних дослідженнях однією з проблем, яка відбивається на якості правозастосовної діяльності, називається нечіткість законодавчого викладу ознак окремих складів злочину, конструкції та структури кримінально-правової норми, а, відповідно, і підстав застосування звільнення в разі вчинення цього злочину. Навіть йдеться про передчасність застосування окремих спеціальних видів звільнення. Так, В.П. Ковальчук аналізує цю проблему стосовно спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації [3, с. 255-257]. А. Боровик, І. Мезенцева на підставі аналізу слідчої та судової практики доводять той факт, що у зв'язку з низкою концептуальних та редакційних прорахунків, колізії між нормами кримінального та кримінально-процесуального законодавства антикриміногенний потенціал інституту звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини реалізується лише частково [9, с. 87].

Стан правозастосування є тим чинником, який підтверджує або спростовує ефективність дії закону, вказує на його суперечливість, недосконалість. Безумовно, вищезазначене є підтвердженням того, що проблема визначення кримінально-процесуального порядку застосування спеціальних видів звільнення існує. І обумовлюється вона чималою кількістю чинників. Проте ми пропонуємо зупинитися на особливостях характеристики роз'яснювальної діяльності, кваліфікації постзлочинної поведінки, оцінці ступеня впливу думки потерпілого на рішення про застосування звільнення від кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 2 та 3 ст. 285 КПК України особі, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні злочину, та щодо якої передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності, має бути в обов'язковому порядку роз'яснено (крім іншого) право та підстави на звільнення, право заперечувати проти закриття кримінального провадження з даної підстави. У науково-практичних коментарях до ст. 285 КПК зазвичай підкреслюється необхідність роз'яснення особі, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні кримінального правопорушення, права на звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених статтями 45-49 КК. Наголошується на тому, що законодавець зобов'язує слідчого, прокурора заохочувати особу до позитивних посткримінальних дій [6, с. 527]. Отже, йдеться лише стосовно загальних видів звільнення.

Такий доктринальний підхід не сприяє ефективному застосуванню кримінального процесуального законодавства під час вирішення питання про можливість звільнення на підставі Особливої частини КК. Проте він обумовлений відсутністю законодавчого визначення особливого порядку механізму здійснення відповідної діяльності по відношенню до осіб, які вчинили більш небезпечні діяння.

Досить суттєві відмінності в кримінально-правових ознаках, підставах застосування спеціальних видів звільнення не можуть не позначитися на змісті, сутності та спрямуванні роз'яснювальної діяльності представників державних органів (слідчого, прокурора,

судді тощо) під час досудового розслідування, судового провадження. Спрямування роз'яснювальної діяльності державних органів залежить від характеру вчиненого злочину. І навпаки, характер вчиненого діяння розглядається П.В. Хряпінським як критерій для класифікації спеціальних видів звільнення за спрямуванням роз'яснювальної діяльності. На думку вченого, маємо розподілити всі спеціальні види звільнення за наступними спрямуваннями: норми, які спрямовані на припинення злочину, самовикриття і викриття інших осіб, винних у його вчиненні, активне сприяння розкриттю злочину (ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 1 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. ст. 260, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 309, ч. 5 ст. 321, ч. 6 ст. 369 КК), норми, спрямовані на виключення з обігу предметів, засобів, речовин, що становлять підвищену суспільну небезпеку (ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321), норми, спрямовані на повернення майна, здобутого злочинним шляхом, на відшкодування завданих збитків (ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 4 ст. 289) [16, с. 13].

Безумовним є те, що метою застосування спеціальних видів звільнення, передбачених Особливою частиною КК, є досягнення суто прагматичних завдань: запобігання конкретному виду злочину, більш інтенсивне розкриття злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких, вчинених у співучасті, як таких, що спричинили (містять загрозу спричинення) суттєвої шкоди інтересам громадян, суспільству, державі. Успішність вирішення цього завдання впливатиме і на стан боротьби зі злочинністю взагалі.

Не менш важливий напрям, на який має спрямуватися роз'яснювальна робота, – це стимулювання та заохочення винної особи до позитивної посткримінальної поведінки, до каяття та сприяння в розкритті злочину тощо. Наявність дійового каяття винної особи, що виявляється в її активному сприянні розкриттю злочину та попередженні негативних наслідків злочинної поведінки, є обов'язковою і законодавчо визначається як підстава в більшості випадків застосування спеціального звільнення від кримінальної відповідальності. Позитивна посткримінальна поведінка особи, яка вчинила злочин, є досить важливою, оскільки дані злочини характеризуються високим ступенем латентності, що серйозно ускладнює їх виявлення. А отже, суттєво підвищується значення добровільного та своєчасного повідомлення суб'єкта про його вчинення [5, с. 265].

У більшості спеціальних досліджень доводиться важливість під час кваліфікації позитивної посткримінальної поведінки встановлення добровільності та своєчасності її здійснення. Проте в одних випадках доводиться, що ця поведінка має бути кваліфікована відповідними правоохоронними органами до притягнення особи до кримінальної відповідальності. Своєчасність повідомлення щодо готування до злочину має особливе значення в тих випадках, коли реальною є загроза спричинення суттєвої шкоди людині, суспільству та державі, адже у правоохоронних органів має бути достатньо часу для вчинення превентивних заходів. Поряд з тим, що ця ознака є конструктивною, трапляються випадки, коли суди застосовують звільнення до особи, щодо якої вже складений та направлений до суду обвинувальний висновок [12, с. 168, 11, с. 112; 15, с. 95], в інших випадках – що звільнення від кримінальної відповідальності є наявним на протязі всього судового

розгляду справи у кримінальному провадженні, до моменту набрання вироком законної сили [7, с. 408-414], що, до речі, відповідає сутності сучасного кримінального процесуального законодавства, оскільки клопотання може надійти до суду і під час судового провадження (ч. 4 ст. 286 КПК).

Тож, має значення сам факт того, що шляхом професійної роз'яснювальної діяльності досягнутий результат – позитивна посткримінальна поведінка. На справедливу думку П.В. Хряпінського, саме комплекс позитивної посткримінальної поведінки призводить до втрати або суттєвого зниження суспільної небезпечності винної особи, що робить недоцільною реалізацію кримінальної відповідальності в будь-якому вигляді [15, с. 92].

Суттєва ступінь небезпечності та латентності злочинів і обумовлює особливе значення позитивної посткримінальної поведінки підозрюваного (обвинуваченого). Саме вона є основною підставою для розгляду питання про звільнення підозрюваного, обвинуваченої особи від кримінальної відповідальності. Складнощі, які можуть виникнути в порядку та механізмі оцінювання посткримінальної поведінки суб'єкта таких злочинів у правозастосуванні, в підсумку є чинниками, які суттєво можуть позначитися на ефективності застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності.

Зазначене свідчить про особливу актуальність кримінально-процесуального врегулювання питання щодо особливостей механізму впливу на судові рішення позитивної постзлочинної поведінки особи, яка порушила кримінально-правову заборону, а відповідно, порядок та вимоги щодо її кваліфікації як на стадії досудового розслідування, так і під час судового провадження. Безумовно, ефективність та дієвість реалізації розглядуваних заохочувальних видів звільнення від кримінальної відповідальності залежить від навичок оцінювання посткримінальної поведінки суб'єктами правозастосування. Проте саме особливості нормативного регулювання сприятимуть формуванню таких навичок.

Насамкінець, маємо зазначити, що визначені вище особливі кримінально-правові характерні ознаки, властиві спеціальним видам звільнення від кримінальної відповідальності, не можуть не позначитися на ставленні до такого виду звільнення потерплого особи. Якщо за КПК 1960 р. прокурор або слідчий уповноважувалися в разі винесення постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності лише ознайомити потерплого або його представника з відповідною постановою (ч. 3 ст. 7-1 КПК) за чинним кримінально-процесуальним законодавством як на стадії досудового розслідування, так і під час розгляду судом клопотання прокурора щодо звільнення від кримінальної відповідальності, має бути з'ясована думка потерплого щодо можливості звільнення підозрюваного (обвинуваченого) від кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 285 КПК, ч. 2 ст. 288 КПК). Відомості щодо ознайомлення потерплого з клопотанням та зміст його думки щодо можливості звільнення підозрюваного мають бути відтворені в самому клопотанні. Тож, на перший погляд, порівняно з попереднім законом, у чинному законодавстві відбулося уточнення процесуального статусу потерплого та розширення його можливостей впливати на прийняття рішення щодо звільнення від кримінальної відповідальності.

Проте редакція зазначених положень надає підстави для виникнення значної кількості запитань із цього приводу. В чому полягає зміст та сутність терміна «з'ясувати» та правові наслідки цього з'ясування? Які відмінності у ступеню впливу та юридичного значення думки потерпілого щодо можливостей звільнення особи від кримінальної відповідальності в разі обов'язкових та необов'язкових видів звільнення? Як бути, якщо потерпілий заперечує проти звільнення особи від кримінальної відповідальності, а підставу такого звільнення передбачено кримінальним законом, вона є імперативною та безумовною? Слід зазначити, що саме такими є підстави всіх без винятку спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Тож, відповідь на останнє питання передбачає розгляд не менш важливої проблеми щодо юридичного значення думки потерпілого в разі застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених нормами Особливої частини КК.

Бачення змісту спеціальної норми, яка б визначала кримінально-процесуальний порядок застосування спеціальних видів звільнення, є досить різним: від законодавчого закріплення лише факту наявності підстав, передбачених Особливою частиною КК, до більш конкретного визначення кримінально-процесуального порядку застосування спеціальних видів звільнення. Так, Г.Р. Крет за чинності попереднього кодексу пропонував доповнити чинний КПК України нормою: «Порядок закриття кримінальної справи та звільнення особи від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених Особливою частиною КК України», де мало зазначитися те, що рішення про закриття кримінальної справи повинно прийматися лише судом [4, с. 554-558]. Аналогічною по суті та змісту є пропозиція А. Ендольцевої, яка пропонує викласти кримінально-процесуальну норму, яка б регламентувала застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності в такій редакції: «Особа, яка скоїла злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, спеціально передбачених нормами Особливої частини КК, за відсутності факту попереднього її звільнення від кримінальної відповідальності за скоєння злочину в межах строку давності, встановленого ст. 78 КК РФ» [2, с. 110-113].

На особливу увагу заслуговує пропозиція П.В. Хряпінського. Вчений, дотримуючись позиції, що «відповідно до законів логіки співвідношення загального та спеціального видів будь-якого явища, в тому числі й правового, набуває додаткових специфічних, властивих тільки йому, рис і якостей» [15, с. 94], запропонував конкретний зміст трьох частин ст. 285 КПК, в яких наголошує на особливому значенні встановлення на стадії досудового розслідування та належної кваліфікації посткримінальної поведінки, передбаченої в Особливій частині КК, підтвердження її наявності під час судового провадження, що і має стати підставою для закриття кримінального провадження [15, с. 96].

Проте окремі моменти є спірними, як-то здійснення особою посткримінальної поведінки лише до порушення кримінальної справи. А також те, що автор пропонує практично увесь зміст ст. 285 КПК присвятити лише загальним положенням кримінального провадження під час застосування спеціальних видів звільнення. Тоді яка норма має регулювати відповідну сферу застосування загальних видів звільнення?

Насамкінець, у доктрині звертається увага і на те, що спеціальні види звільнення, передбачені ст. 401 Особливої частини КК, на відміну від інших є факультативними, не обов'язковими. Відповідно доводиться, що для процесуального порядку реалізації положень цієї норми необхідно також внести відповідні зміни у КПК [8, с. 305].

На окрему увагу законодавця заслуговують спеціальні види звільнення. Позиція окремих науковців про доцільність виокремлення загальних положень кримінального провадження щодо застосування спеціальних видів звільнення, передбачених Особливою частиною КК, є сталою і має історичне коріння – час чинності попереднього КПК у 1960 р. Ускладнення криміногенної ситуації, збільшення кількості латентної, організованої злочинності, вчиненої з використанням новітніх технологій, закономірно обумовлює інтенсивне збільшення кількості спеціальних видів звільнення. Їх існування спрямоване на полегшення досудового розслідування, на досягнення мети виправлення та ресоціалізації, а отже, усунення небезпеки як злочину, так і особи злочинця в найбільш оптимальний термін. Проте досить значний ступінь антисоціальної настанови злочинця (на тлі суттєвої тяжкості злочину), з однієї сторони, та необхідність досягти каяття, сприяння в розкритті злочину в короткий термін з іншої, не можуть не позначитися на кримінально-процесуальному порядку спеціальних видів звільнення. Доцільною є законодавча конкретизація окремих елементів кримінально-процесуального порядку застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності.

Висновки. Аналіз запропонованих вченими пропозицій щодо вдосконалення КПК надає нам підстави визнати доцільним виокремлення певної норми, яка б здійснювала особливе нормативне регулювання застосування спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, визначала специфічний механізм закриття кримінального провадження в цих випадках. Проте чи навряд є доцільним присвячувати цим особливостям зміст чинної ст. 285 КПК. Загальні положення кримінального провадження під час застосування загальних видів звільнення (умовних, безумовних, обов'язкових, факультативних) мають бути збережені. Тож, доцільним є виокремлення ст. 285-1 КПК, в якій мають бути відтворені, крім іншого, особливості порядку проведення роз'яснювальної діяльності; вимог щодо кваліфікації та доведення наявності належної позитивної постзлочинної поведінки; значення формалізації думки потерпілого (потерпілих).

Література

1. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. К.: Атіка, 2004. 296 с.
2. Ендольцева А.В. Законотворческие и правоприменительные проблемы специальных видов освобождения от уголовной ответственности, предусмотренных общей частью УК РФ. Вестник Московского университета МВД России. 2003. № 3. С. 110-113.
3. Ковальчук В.П. Спеціальний інститут звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». 2009. Випуск 3. С. 252-258.
4. Крет Г.Р. Порядок закриття кримінальних справ за наявності підстав, передбачених деякими нормами Осо-

бливої частини КК України. Держава і право: зб. наук. праць. 2007. Вип. № 37. С. 554-558.

5. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / С.В. Албул, А.М. Бабенко, А.В. Воронцов та ін.; за ред. д.ю.н., проф. В.О. Меркулової, д.ю.н., доцента В.Я. Конопельського. Одеса: ОДУВС, 2017. 432 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. Т. 2. 661 с.

7. Леоненко І.В. Процесуальна форма звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених Особливою частиною КК України. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. № 1. Том 25 (64). С. 408-414.

8. Литвинов В.В. Процесуальні підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, визначених Особливою частиною КК України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. 2009. № 1 (42). С. 300-309.

9. Мезенцева І., А. Боровик. Шляхи удосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 4 (242). С. 87-91.

10. Навроцький В.О. Про співвідношення положень кримінального та кримінально-процесуального законодавства, які регулюють підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності. Альманах кримінального права: зб. статей. К.: Правова єдність, 2009. Вип. 1. С. 391-400.

11. Назимко Є.С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України (нарис з методології дослідження): монографія; Донецький юридичний інститут МВС України. Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. 370 с

12. Оболенский Ю.Б. Освобождение от уголовной ответственности за деяния террористической направленности: некоторые проблемы определения и применения. Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: матеріали V міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, 26 квітня 2013 р. Одеса: ОДУВС, 2013. С. 167-168.

13. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (від 26 квітня 2002 р. № 4) / Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (Серія: «Кодекси і закони України»). К.: Видавничий дім «Скіф», 2006. 472 с.

14. Селіванов О.Ф., Іщенко О.С. Практика розгляду судами кримінальних справ про невивплату заробітної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат: узагальнення судової практики. Вісник Верховного Суду України. 2006. № 10 (74). С. 15-21.

15. Хряпінський П.В. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності: узгодження кримінального та кримінального процесуального законів України. Право і суспільство. 2013. № 1. С. 90-96.

16. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми: автореферат дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2010. 39 с.

*Марченко О. А.,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
факультету № 3,
інспектор факультету № 1
Одеського державного університету
внутрішніх справ*